

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Haridusteaduste instituut
Koolieelse lasteasutuse õpetaja õppekava

Jane Vahtrik

LASTEAIJAÕPETAJATE HINNANGUD ÜKSIKLASTE SOTSIAALSELE
KÄITUMISELE KOOLIEELSES EAS

bakalaureusetöö

Juhendajad: Igne Lembinen (MA)
Marvi Remmik (PhD)

Läbiv pealkiri: Hinnangud üksiklaste sotsiaalsele käitumisele

KAITSMISELE LUBATUD

Juhendaja: Igne Lembinen (MA)

.....

Juhendaja: Marvi Remmik (PhD)

.....

Kaitsmiskomisjoni esimees: Airi Niilo

.....

Tartu 2016

Resümee

Lasteaiaõpetajate hinnangud üksiklaste sotsiaalsele käitumisele koolieelses eas

Üksiklaste osakaal on Eestis märkimisväärne, kuid varasemalt ei ole uuritud Eestis üksiklapse sotsiaalse käitumise aspekti koolieelses eas. Üksiklaste sotsiaalsuse käsitluses on probleemiks erinevad tõlgendused ja arusaamad üksiklaste sotsiaalsest käitumisest. Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas õpetajad määratlevad üksiklast ning hindavad üksiklaste sotsiaalset käitumist koolieelses eas. Töös antakse ülevaade varasematest uurimustest, kasutatavatest mõistetest ning tuuakse välja teoreetilised lähtekohad üksiklaste sotsiaalsest käitumisest. Kvalitatiivses uurimuses koguti andmeid neljalt rühmaõpetajalt poolstruktureeritud intervjuudega ning viidi läbi kvalitatiivne sisuanalüüs.

Tulemustest selgus, et õpetajad määratlevad üksiklast erinevalt. Õpetajate hinnangul on üksiklastel suur tähelepanuvajadus ja esineb raskusi teistega jagada mänguasju. Nende suhtlus on tavapärane ning nad loovad sõprussuhteid ja osalevad koosmängudes. Lisaks ilmnes, et üksiklaste vastutamine oma tegude eest kui ka negatiivsete tunnetega toimetulek on erinev.

Märksõnad: õpetajate hinnangud, üksiklaps, ainuke laps, sotsiaalne käitumine, sotsiaalsus, koolieelses eas, lasteaed

Abstract

Early years teachers' evaluations on pre-school aged only children's social behaviour

The percentage of only children in Estonia is notable, but there have been no studies conducted on the aspect of pre-school aged Estonian only children's social behaviour. Approaching only children's sociability has been problematic on account of there being too many different interpretations and notions on the social behaviour of only children. The aim of this Bachelor's thesis was to find out how teachers define an only child and evaluate the social behaviour of pre-school aged only children. Overview of previously conducted research is given. Definitions are provided. Theoretical origins about only children's social behaviour is pointed out. Qualitative research was used to collect data from four different early years teachers using a semi-structured interview and a qualitative content analysis was conducted.

The results showed that teachers defined an only child differently. Based on the evaluation of the teachers, only children have greater need for attention and have difficulty in sharing toys with others. Their communication is ordinary, they make friends and take part in collective play. In addition, it appeared that coming to terms with one's negative feelings and taking responsibility for one's actions were different in only children.

Keywords: teacher's evaluations, only child, single child, social behaviour, sociability, pre-school age, kindergarten

Sisukord

Resümee.....	2
Abstract.....	3
Sisukord.....	4
Sissejuhatus.....	6
<i>Teoreetilised lähtekohad</i>	7
<i>Mõisted</i>	7
<i>Üksiklaste sotsiaalne käitumine</i>	8
<i>Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused</i>	10
Metoodika.....	11
<i>Valim</i>	11
<i>Andmete kogumine</i>	11
<i>Andmeanalüüs</i>	13
Tulemused.....	15
<i>Üksiklaste määratlus</i>	15
<i>Üksiklaste mõiste defineerimine</i>	15
<i>Õpetajate teadlikkus rühmas olevatest üksiklastest</i>	16
<i>Üksiklaste sotsiaalne käitumine</i>	16
<i>Kontakti loomine ja suhtlemine</i>	16
<i>Mäng ja mänguasjadega jagamine</i>	16
<i>Reeglite järgimine ja tähelepanu</i>	17
<i>Emotsioonidega toimetulek</i>	17
<i>Vastutus</i>	18
<i>Õpetajate hinnangud enda teadmiste</i>	18
Arutelu.....	18
Tänuõnad.....	21
Autorsuse kinnitus.....	21
Kasutatud kirjandus.....	22

Lisa 1. Intervjuukava

Lisa 2. Pea- ja alakategooriate jaotus

Sissejuhatus

Lasteaiaõpetajatel ja lasteaial on tähtis roll lapse sotsiaalsete oskuste arendamisel, kuna laste esmased sotsiaalsed oskused kujunevad koolieelses eas. Lasteaias olles harjutatakse ja õpitakse suhtlemist, üksteisega arvestamist, abistamist ning nii mänguasjade- ja vahendite kui ka õpetaja tähelepanu jagamist. Lasteaia kõrval on lapse arengus kõige mõjuvõimsam tegur perekond (Tropp & Saat, 2008). Seega peetakse perekonda kõige olulisemaks arengukeskkonnaks (Männamaa & Marats, 2008). Esmalt omandabki laps sotsiaalse käitumise põhireegleid peresiseste rutiinide käigus (Keltikangas - Järvinen, 2013). Õdede-vendadega koos kasvades, õpivad lapsed andmist, jagamist ja üksteise aitamist üheskoos ning need ühised kogemused annavad hea aluse harjutada sotsiaalseid oskuseid (Keltikangas - Järvinen, 2013). Kõikidel lastel aga ei ole õdesid-vendi.

Perekondade koosseisud on erinevad ning leidub peresid, kus kasvamas üks laps. Uurides lähemalt 2011. aastal läbiviidud rahvaloenduse tulemusi, selgus, et üks kolmandik Eesti lastest on üksiklapsed ja kahel kolmandikul on õed või vennad (Statistikaameti andmebaas, 2013). Kuna üksiklaste osakaal on üsna suur, on töö teema uurimine läbi aegade kuni praeguseni ühiskonnas aktuaalne. Teemakohase kirjanduse läbitöötamisel on selgunud, et üksiklaste teemal on läbiviidud mitmeid varasemaid uurimusi, mis annavad erinevaid tulemusi.

Mõttus, Indus ja Allik, (2008) uurisid Eestis stereotüüpidest lähtuvalt üksiklaste isiksuse profiile. Uurimuses osales 200 isikut, kellest 176-l on õed/vennad ja ülejäänud 24 on üksiklapsed. Leiti, et üksiklapsed on rohkem neurootilisemad, üksildasemad, isekamad ja kangekaelsemad võrreldes lastega, kellel on õde/õed ja/või vend/vennad. Välisriigis läbiviidud laste sotsiaalsuse uurimuses, kus arvestati laste sündimise järjekorda, leiti, et üksiklapsed ei ole nii koostööaltid, kui lapsed, kellel on õed/vennad (Herrera, Zajonc, Wiczorkowska, & Cichomski, 2003).

Välismaal on lisaks võrreldud üksiklaste ja õdede-vendadega laste sotsiaalset kompetentsi eakaaslaste grupis (Kitzmann, Cohen, & Lockwood, 2002). Uurimusest võttis osa 139 last, vanuses 6-12 eluaastat, kellest 48 olid üksiklapsed ning 91 õdede/vendadega last. Tulemustest selgus, et üksiklaste sõprussuhted ja selle kvaliteet sarnaneb lastega, kellel on õed/vennad. Lisades, et üksiklapsed on ohvrirollis kaaslaste seas.

Rivera & Carrasquillo (1997) viisid välismaal läbi uurimuse, kus lisaks lapsevanematele, intervjueriti koolieelses eas olevate laste õpetajaid. 4aastaste laste õpetajatelt ja lapsevanematelt

küsitati üksiklapse sotsiaalset ja emotsionaalset käitumist puudutavaid küsimusi. Õpetajad tõid välja, et üksiklaste sotsiaalsed oskused jäävad vajaka ja nad otsivad rohkem tähelepanu. Leiti, et nad on intelligentsemad, kui lapsed, kellel on õed/vennad. Vanemate vastustest selgus, et üksiklaste eeliseks on küpsus aga neil on vähem mängukaaslasi ning nad vajavad rohkem tähelepanu kui õdede/vendadega lapsed.

Autorile teadaolevalt ei ole Eestis varasemalt uuritud koolieelses eas olevate üksiklaste sotsiaalsust. Arvamust pole küsitud Eesti lasteaiaõpetajatelt, milline on nende hinnanguil üksiklapse sotsiaalne käitumine koolieelses eas. Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas õpetajad määratlevad üksiklast ning hindavad üksiklaste sotsiaalset käitumist koolieelses eas. Seda on vajalik uurida, kuna koolieelses eas kujunevad lapse hoiakud enda kui õppija suhtes ja inimese suhtes (Whitebread, 2013). Kuna lapsepõlv on määratletud arengutsükli perioodina, siis kasutatakse töös varast lapsepõlve perioodi (Müürsepp, 2013). Lisaks on oluline uurida õpetajate hinnanguid, sest õpetaja jälgib igapäevaselt lapse sotsiaalset käitumist lasteaias olles.

Teoreetilised lähtekohad

Mõisted. Mõistet „üksiklaps” kasutatakse käesolevas uurimuses võrdväärseina mõistega „ainuke laps”. Üksiklast on võimalik defineerida erineval moel. Üheks võimaluseks on, kui ei ole õdesid ega vendi ning selle tõttu on kujunenud ainukeses lapses välja käitumuslikud eripärad (Pitkeathley & Emerson, 2004). Juusola (2011) on välja toonud, et pere noorimat last saab pidada üksiklapses, kui peres kasvavate laste vanusevahe on 6-7 aastat. Üksiklapses nimetatakse ka last, kes on sündinud perre esimesena, kuni õe/venna sündimiseni (Chen & Liu, 2014). Teise võimalusena saab defineerida „üksiklast”, kui mingil põhjusel on laps kaotanud oma õe(d)-venna(d) ning seetõttu pole võimalik õdede -vendadega jagada vanemate ootusi ning vajadusel nende eest hoolitseda (Pitkeathley & Emerson, 2004).

Sotsiaalsus kui ühiskondlikkus on kaasasündinud omadus, mis tähendab, et inimesele on iseloomulik kuuluda ühiskonda (Keltikangas – Järvinen, 2013). Väikelapse sotsiaalsuse puhul ilmneb huvitumine teistest inimestest, laps tunneb uudishimu võõra vastu, otsides kontakti temale naeratades (Keltikangas - Järvinen, 2013). Mõistet „sotsiaalsus” võivad inimesed aga mõtestada erinevalt. Seega toob autor välja, mis on sotsiaalsed oskused, et osata neid kahte mõistet omavahel eristada.

Sotsiaalsed oskused ei eelda kindlate kaasasündinud omaduste olemasolu, kuna suutlikkust

olla teistega koos, saab õppida ning nende kogemuste kaudu kujunevadki sotsiaalsed oskused (Keltikangas - Järvinen, 2011). Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava (2011) nimetab sotsiaalseteks oskusteks laste suhtlust ja arvestamist teistega, reeglite ja käitumisnormide järgimist ning enda ja teiste emotsioonide tajumist.

Üksiklapse sotsiaalne käitumine. Üksiklastele on omased mitmed erinevad iseloomulikud jooned. Pitkeathley ja Emerson (2004) on välja toonud küsimused, kuidas on võimalik ära tunda üksiklast suures seltskonnas. Testis on küsitud, „kes on kõige vastutustundlikum, korralikum, ennastvalitsevam ja tõsisem inimene selles grupis, kus ollakse ning kes, ei armasta sõnavahetusi ega ei hiline peaaegu kunagi” (Pitkeathley & Emerson, 2004, lk 13). Eelnevalt nimetatud autorid intervjuerisid 60 täiskasvanut inimest, kes oma peres on olnud üksiklapsed. Enamik intervjuerituid võttis ülaltoodud küsimustest omaks kaks kolmandikku. Üksiklaste selgelt eristamist ei saa järeldada, kui on teada kindlad tunnused, sest loeb asjaolu, millised omadused kellelgi ülekaalus on ning oluline tegur on ka seotuses konkreetse inimese põhimõtetega ja tema lapsepõlvega (Pitkeathley & Emerson, 2004). Seega on üksiklaste iseloomulike joonte eristamisel tähtis jälgida erinevaid mõjutavaid tegureid.

Mõttus (2009) on toonud välja, et üksiklapse stereotüüp ei ole korrelatsioonis sotsiaalselt soovitava iseloomustavate tunnuste tasemega ning see ebatäpne stereotüüp on ühiskonnas tekitanud negatiivse arusaama üksiklastest. Väikelapsed aga võtavad kergesti omaks neid ümbritseva kultuuri stereotüübid, kuna nad on vastuvõtlikumad mõjutustele (Anton, 2007). Seostatakse kolme kindlat eelarvamust. „Üksiklaps kannab oma üksiolekut enese sees terve elu, temast tuleb väike türann ja üksiklapse sotsiaalsed oskused, empaatia ning võime tülisid lahendada arenevad nõrgemalt, sest ta ei saa neid oskusi õdede-vendadega harjutada” (Juusola, 2011, lk 121).

Eischens (2001) tõi välja, et üksiklapsed peavad tulema toime osade inimeste negatiivsete reaktsioonidega üksiklaste kohta, sest arvatakse, et tegemist on ärahellitatud jõmpsikaga, ilma eelneva tundma õppimiseta. Seega võib kohata üksiklapsi, kes kardavadki uusi suhteid luua, kuna ühiskonda on sisse juurdunud üksiklaste kohta käivad eelavamused. Negatiivsete tunnetega on täiskasvanueas lihtsam toime tulla, kui lapsepõlves pere keskel olles on seda tuntud (Keltikangas - Järvinen, 2013). Lasteaias on laste tunnetega toimetuleku toetajaks õpetaja.

Üksik laps kodus olles, on oma vanemate tähelepanu keskpunktis aga lasteaeda minnes see muutub. Laps, kes on harjunud pideva tähelepanuga, peab leppima nüüd teise olukorraga, kuna

rühmas on veel palju teisi lapsi, kes samuti soovivad saada õpetaja tähelepanu osaliseks. Kui lapsel ei ole õdesid ega vendi, veedab ta suure aja koos oma vanematega. Olles koos täiskasvanutega, õpib laps nendega suhtlema samal tasandil ning reageerib suheldes täiskasvanulikult (Pitkeathley & Emerson, 2004). Täiskasvanulik käitumine noores eas võib aga tekitada müüri eakaaslastega suhtlemise vahel (Juusola, 2011). Harjutud on olema pidevalt täiskasvanute seltsis ning lasteaeda minnes võib osutada raskeks teiste lastega kohanemine. Üksiklapsed, kes on vanemate ja vanavanemate tähelepanu keskmes, võivad olla harjunud täiskasvanute kiirete reageeringutega soovide esitamisel (Tropp & Saat, 2008).

Pitkeathley ja Emerson (2004) nimetavad üksiklapse eeliseks sotsiaalses arengus täiskasvanulikkude käitumist ja vastutuse võtmise julgust, sest kui peres kasvab üks laps, siis tema tajub suurt vastutust oma vanemate ootuste eest. Vastutust on võimalik jagada kahte kategooriasse: esiteks vastutus vanemate hea käekäigu eest ning teiseks vastutuse tundmine seepärast, et ollakse peres üksiklaps (Pitkeathley & Emerson, 2004). Pitkeathley ja Emerson (2004) märkisid, „et ainukesed lapsed võivad leida ennast sellistest rollidest:

- vahendaja või kohtunik vanemate vahel;
- seltsiline;
- vanemate auahnete unistuste teostaja – seda nii karjääri kui ka perekonna edasikestmise mõttes;
- lõbustaja ja tujutõstja ja lõpuks hoolitseja;
- perekonna esindaja koolis, ühiskonnas, hobidega tegeledes ja üritustel” (lk 17).

Vanemate vahelised probleemid tekitavad üksiklastes pingeid, kuna ei pruugi olla võimalust seda kellegagi omavahel arutada, sest peres toimuv on väga isiklik. Juusola (2011) on märkinud, et laps on teine põlvkond ning vanemad peaksid omavaheliste murede korral lapse sellest välja jätma. Lapsed, kellel on õed ja/või vennad, saavad üheskoos jagada probleeme ja otsida neile lahendusi.

Õdede/vendadega olemasolu aitab mõista, kuidas lahendada konflikte (Kitzmann, Cohen, & Lockwood, 2002). Õpetaja saab lasteaia pideva jälgimise teel aru, kuidas üksiklaps tuleb toime probleemide lahendamisega. Kolmanda eluaasta lõpus hakkavad lapsed rohkem ühiselt mängima (Männamaa & Marats, 2009). Koos mängides mõistavad üksiklapsed, et omavahel tuleb hästi läbi saada ja probleemidele leida lahendus (Pitkeathley & Emerson, 2004). Üksiklaps saab õppida pettumuste ja konfliktidega toimetulekut teistes olukordades, kas lasteaia, koolis või ka

näiteks huvialaringides.

Omavahel tuleb jagada ka rühmas kasutatavaid mänguasju ja erinevaid õppevahendeid. Pitkeathley ja Emerson (2004) ütlevad, et kui üksiklapsele tulevad külla teised lapsed, siis on ta oma territooriumil ja kontrollib enda asju. Lasteaias on mänguasjad ja vahendid aga kõikidele lastele mõeldud. Kui üksiklaps kiindub mõnesse rühmaruumis asuvasse mängulooma, siis tal tuleb jagada seda ka teistega.

3-4 aastased lapsed näitavad välja, kellega nad konkreetselt soovivad koos tegutseda, kuna lapse vanuse kasvades, suureneb vajadus sotsiaalse suhtlusele (Tropp & Saat, 2008). Üksiklaste puhul on vajalik arvestada väiksemat vajadust liituda omavanuste seltskonnaga ning nende tagasihoidlikkus ei pruugi tähendada üksilduse tundmist (Juusola, 2011). Zimmermann (2006) on toonud välja, et üksiklaps peres ei tunne üksildust, kui on pidev ja hea suhtlus sugulastega ning neil on pigem vähem suhteid, kuid suhted on hoopiski lähedasemad ja tugevamad.

Pitkeathley ja Emersoni (2004) uurimuses intervjueritud üksiklapsed selgitasid, et oma lapsepõlves paistsid nad teistele sotsiaalses mõttes küpsed aga emotsionaalselt tunnevad ennast ebaküpsena. Nad tõid välja, et nende käitumises võib ilmneda lapsikust ja nad ei tule toime oma emotsioonide ohjamisega. Juusola (2011) on välja toonud, et lapse sotsiaalsete oskuste, empaatiavõimele ja konfliktitaluvusele avaldab suurt mõju, kui lapsel on õde või vend, sest koos kasvades nad märkavad üksteist ja ka teisi lapsi rohkem.

Kokkuvõtlikult selgus, et üksiklaste osakaal on Eestis üsna suur, kuid autorile teadaolevalt ei ole varasemalt Eestis eraldi uuritud üksiklaste sotsiaalset käitumist koolieelses eas. Kuna varasemate uurimuste tulemused on erinevad, on tekkinud probleem, kuidas määratleda üksiklast, kui määratlusi on mitmeid. Lisaks on kujunenud ühiskonnas negatiivsed eelarvamused üksiklaste sotsiaalsuse kohta, kuna varasemad tulemused on esitanud üksteisest erinevaid aspekte.

Uurimuse eesmärk ja uurimisküsimused

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas õpetajad määratlevad üksiklast ning hindavad üksiklaste sotsiaalset käitumist koolieelses eas.

Eesmärgi täitmiseks püstitati kaks uurimisküsimust:

1. Kuidas lasteaiaõpetajad määratlevad üksiklast?
2. Kuidas õpetajad hindavad üksiklaste sotsiaalset käitumist koolieelses eas?

Metoodika

Uurimuse läbiviimiseks valiti kvalitatiivne uurimisviis. Valiku põhjendusena tuuakse välja, et kvalitatiivne uurimisviis võimaldab uurida indiviide iseloomustavaid aspekte ja süveneda uuritavate kogemustesse (Laherand, 2008).

Valim

Valimi moodustamisel lähtuti kriteeriumvalimi põhimõttest. Kriteeriumvalim on eesmärgipärane valim, kus uuritavate lisamine toimub konkreetse sisulise kriteeriumi alusel (Flick, 2011). Kriteeriumvalim valiti, kuna kriteeriumiks oli moodustada valim õpetajatest, kes on lasteaia töös kokkupuutunud üksiklastega. Uurimusest võttis osa neli lasteaiaõpetajat. Kaks õpetajat osales Tartu linna ja kaks õpetajat Tartumaa lasteaedadest. Alustuseks uuris töö autor õpetajatelt täpsustavat infot, kas neil on kokkupuudet üksiklastega. Selgus, et kõikidel õpetajatel on olnud kokkupuude üksiklastega. Seejärel küsiti taustinfona õpetaja tööstaaži ja laste vanust rühmas. Kuuest õpetajast olid nõus osalema neli. Intervjueeritavate taustandmed on välja toodud tabelis 1. Valimit mitmekesisistas õpetajate väga erinev tööstaaž. Valimi õnnestumiseks võib lugeda asjaolu, et kõikidel õpetajatel on olnud kokkupuude erinevas vanuses lastega. Järgides konfidentsiaalsust on uuritavate nimed asendatud pseudonüümidega.

Tabel 1. *Intervjueeritavate taustandmed*

Pseudonüümid	Töökogemus aastates	Laste vanus rühmas
Mari	2	1.5-7 aastased
Tiina	16	3-4 aastased
Anne	24	2-7 aastased
Kati	46	3-4 aastased

Andmete kogumine

Uurimuse läbiviimiseks kasutati poolstruktureeritud intervjuud, mis lindistati diktofoniga. Uurimisinstrumendiks valiti intervjuu, kuna tegemist on paindliku andmekogumismeetodiga,

mida on võimalik reguleerida vastavalt olukorrale ja vastajale ning uuritavaga ollakse vahetus keelelises interaktsioonis (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara, 2005). Lisaks poolstruktureeritud intervjuu võimaldab küsida lisaküsimusi, kui see osutub vajalikuks (Õunapuu, 2014). Käesoleva uurimisinstrumendi sobilikust toetab tingimus, et intervjuu annab teavet, kuidas uuritavad tajuvad ümbritsevat (Hirsjärvi et al., 2005).

Küsimustiku koostamisel lähtuti teooriast (Rivera & Carrasquillo, 1997; Kitzmann et al., 2002; Pitkeathley & Emerson, 2004; Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava, 2011). Intervjuuküsimustik koosneb kümnest põhiküsimusest ning nende alaküsimustest, millega sooviti saada vastuseid kahele uurimisküsimusele. Esimeses teemaplokis sooviti saada vastuseid küsimustele, keda peavad õpetajad üksiklapseks (ilma õdede-vendateta, suure vanusevahega õdede-vendadega laps) ja kas õpetajad on teadlikud, kes on nende rühmas üksiklapsed ning milliseid eripärasid on õpetajad üksiklaste puhul märganud. Teine teemaplokk sisaldas küsimusi, kuidas üksiklapsed suhtlevad teiste lastega, milline on üksiklaste tähelepanuvajadus ja vastutus, kuidas nad tulevad toime negatiivsete emotsioonidega ning milline on nende mäng. Kolmandas teemaplokis sooviti teada saada, mida õpetajad on veel üksiklaste puhul täheldanud, mis on eelnevalt jäänud mainimata ja kuidas õpetajad hindavad enda teadmisi üksiklaste sotsiaalse käitumise kohta. Intervjuukava on väljatoodud lisa 1.

Instrumendi usaldusväarsuse suurendamiseks viidi läbi prooviintervjuu, et teada saada, kas küsimused on arusaadavad ning milliseid täpsustusi/muudatusi oleks vaja teha intervjuuküsimustes. Prooviintervjuus oli nõus osalema lasteaiaõpetaja, kes hetkel lasteaiaõpetajana ei tööta, aga on kokkupuutunud üksiklastega varasemalt töötades. Sobiliku ajaleidmisel viidi läbi prooviintervjuu intervjuueeritava kodus. Enne alustamist tutvustati töö uurimisküsimusi. Peale intervjuu läbiviimist leiti, et intervjuukava on vajalik kindlasti korrigeerida. Lisati juurde kaks põhiküsimust, sest ilmnis vajadus esitada täpsemaid küsimusi. Lisaks muudeti vähesel määral küsimuste sõnastust. Kaks juurde lisatud küsimust: „Kas Te teate rühmasolevaid peres kasvavaid üksiklapsi?“ ja „Kirjeldage üksiklapse vastutust?“ lisades „Oma tegude eest vastutamine“.

Peale intervjuukava korrastamist viidi läbi individuaalintervjuud nelja rühmaõpetajaga. Kahe õpetajaga lepidi kokku intervjuu toimumisaeg eelnevalt kohtudes. Uurijale tundus, et mõlemale osapoolle sobiliku aja leidmine on lihtsam tänu vahetule suhtlusele. Kahe teise õpetajaga pandi paika toimumisaeg elektroonsete kirjade kaudu. Sobiliku aja leidmiseks, lähtus uurija uuritavate

õpetajate poolt väljapakutud aegadest, et olla arvestav nende töögraafiku ja isikliku aja suhtes.

Vestluste käigus lepidi kokku, et kohtumised toimuvad lasteaia rühmaruumides, kus õpetajad ise töötavad ning uurija läheb ise uuritavate juurde kohale. Diktofoniga salvestamise jaoks oli kõikidelt uuritavatel küsitud nõusolekut. Kaks intervjuud toimusid ajal, mil lapsed magasid. Eelnevalt oli kokku lepitud rääkimine keskmiselt vaiksemalt toonil, et mitte segada laste uinakut. Seega katsetati enne intervjuu algust, kas salvestust on kuulda, kuna vastasel juhul ei oleks hiljem võimalik teostada transkribeerimist. Kaks järgnevat intervjuud viidi läbi ajal, mil uuritavad olid tööpäeva lõpetanud. Seega viibisid rühmaruumis vaid intervjuueeritavad ning ei olnud vajalik reguleerida hääle tugevust.

Intervjuude eel tutvustati täpsemalt uurimistemat, uurimuse eemärki. Uuritavatele võimaldati tutvuda enne intervjuu algust küsimustikuga, et nad saaksid vajadusel küsida täpsustavaid küsimusi. Küsimustega tutvumine kestis mõne minuti, mille järel alustati intervjuueerimisega. Intervjuud kestsid 10-25 minutit.

Peale kõikide intervjuude läbiviimist selgus, et mida pikem on õpetaja tööstaaž, seda konkreetsemad on vastused. Algaja intervjuueeriija kogenematus tõttu jäi intervjuude ajaline kestvus lühikeseks, sest uurija keskendus liigselt intervjuukavas olevatele küsimustele ning lisaküsimusi esitati väga vähe. Intervjuude läbiviimine avardas uurija silmaringi, kuna oli võimalik viibida erineva asukoha ja kujundusega lasteaedades.

Andmeanalüüs

Analüüsimeetodiks valiti kvalitatiivne sisuanalüüs induktiivse lähenemisega, sest kvalitatiivses analüüsis keskendutakse teksti sisu mõistmisele (Laherand, 2008). Induktiivset lähenemist arvestades, toimus avatud kodeerimine ja alakategooriate moodustamine, luues kaks peakategooriat (Elo & Kyngas, 2008). Andmete tõlgendamise protsess lõppes, kui edasise kodeerimise käigus ei ilmnenu uusi koode (Laherand, 2008).

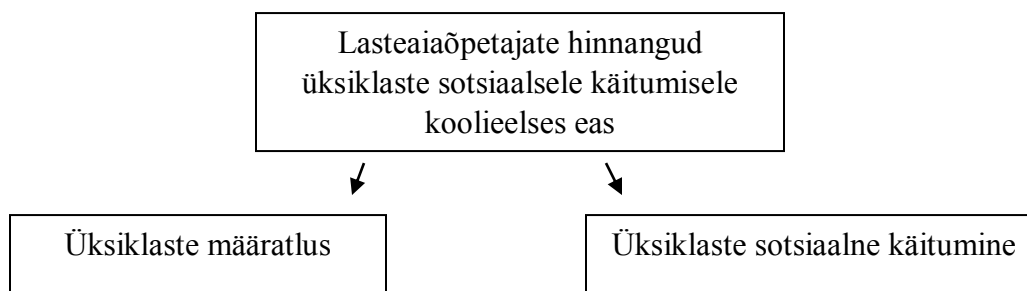
Intervjuude transkribeerimisega alustati andmete analüüsi. Selleks, et kaitsta uuritavate konfidentsiaalsust, lisati iga transkriptsiooni nimetuse kohale tähis ja vastav number. Andmete analüüsimise protsessis ning uurimistulemuste esitamisel on kohustuslik kaitsta uuritavate anonüümsust, et hoida ära uuritavate äratundmist (Laherand, 2008). Transkribeerimise puhul on oluline kirja panna uuritavate täpset kõnet, sest sisu mõistmise eesmärgil jaotatakse tekst osadeks ja arendatakse välja kategooriad (Laherand, 2008). Seega oli vajalik arvestada suure ajalise

kuluga. Abivahendina kasutati Windows Media Player programmi, mis võimaldas uurijal kuulata uuritavate öeldut edasi-tagasi liikudes. Ühe intervjuu transkribeerimiseks kulus keskmiselt 5 tundi.

Järgnevalt toimus avatud kodeerimine. Avatud kodeerimine on koodide lisamine tekstist välja valitud tähendusüksustele (Laherand, 2008). Kodeerimine viidi läbi käsitsi. Eelneva ettevalmistuse käigus moodustati kahest tulpast koosnev tabel, kus vasakul asus transkribeeritud tekst ning paremal pool tühi ruum koodide kirjutamiseks. Kodeerimist viidi läbi kahel korral. Teisel kodeerimisel sõnastati ümber mõned koodid ning üksikud koodid eemaldati. Peale intervjuude kodeerimist, moodustati kõikidest koodidest koosnev koodiraamat arvutifailina. Uurimuse usaldusvääruse tõstmiseks paluti kursusekaaslasel kodeerida ühte intervjuu osa, et leida kodeerijatevaheline kooskõla. Omavahel võrreldi saadud koode ning läbirääkimise käigus leiti ühine kooskõla.

Järgnevalt moodustati uurimisküsimuste põhjal kaks peakategooriat. Esimesse peakategooriasse kuulusid koodid, mis on seotud üksiklaste määratlemisega. Teine peakategooria moodustus koodidest üksiklaste sotsiaalse käitumise kohta. Peakategooriate jaotus on näidatud joonisel 1.

Joonis 1. Peakategooriate jaotus

Seejärel pinditi välja koodid ning alustati koodide paigutamist alakategooriatesse. Ühe alakategooria moodustamise näide tabelis 2.

Tabel 2. Alakategooria moodustamise koodidest

Koodid	Alakategooria
Erinev vastutustunne Ei võta koheselt vastutust Kinnituse küsimine täiskasvanult Iseloomujoontest sõltuv Koduse kasvatus roll Abile lootmine	Vastutus

Koodide korduva ümberpaigutamisel teel koostati alakategooriad, millele anti sisu järgi vastav nimetus. Järgnevalt paiguti alakategooriad nende sisust lähtuvalt peakategooriatesse. Pea- ja alakategooriate jaotus on lisas 2.

Järgnevas peatükis esitatakse uurimistulemused.

Tulemused

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas lasteaiaõpetajad määratlevad üksiklast ning hindavad üksiklaste sotsiaalset käitumist koolieelses eas. Uurimisküsimuste põhjal moodustati kaks peakategooriat: üksiklaste määratlus ja üksiklapse sotsiaalne käitumine. Järgnevalt esitatakse uurimistulemused alakategooriate kaupa ning sisu selgitamine toimub koos tekstinäidetega.

Üksiklaste määratlus

Esimene peakategooria liigitub kaheks alakategooriaks: üksiklapse mõiste defineerimine ja õpetajate teadlikkus rühmas olevatest üksiklastest.

Üksiklapse mõiste defineerimine. Kõik intervjueritavad tõid välja, et üksiklaps on peres üksi kasvav laps. Õpetajad pidasid üksiklaste all silmas ka lapsi, kellel on õdede/vendadega suur vanusevahe ning ei elata enam koos. Üks intervjueritavatest ei arva, et eelnevalt öeldul juhul oleks tegemist üksiklapsega. Üks õpetaja tõi välja, et 10-aastase vanusevahe korral on tegemist üksiklapsega. Lisaks selgitati, et üksiklapseks nimetamine sõltub, milline on kontakteerumine ja suhtlus vanema õe/vennaga.

Kui on esimeste lastega suur vanusvahe, juba 10 aastat, siis on juba üksiklaps meie jaoks.

Oleneb, kui palju see vanem laps siis kontakteerub väiksemaga või, kui hästi nad on omavahel selle klapi leidnud.

Õpetajate teadlikkus rühmas olevatest üksiklastest. Kõik intervjuueeritavad nimetasid, mitu üksiklast on käesolevas rühmas (1-5 last). Lisaks nimetas kaks õpetajat, mitu üksiklast on olnud eelnevate rühmade koosseisus. Üks õpetaja tõi välja, et tema töötamise ajal on olnud rühmas ainult poistest üksiklapsed. 3-4 aastaste rühmas oli üks üksiklaps. Ühes liitrühmas oli neli üksiklast. Teises liitrühmas viis üksiklast.

Üksiklaste sotsiaalne käitumine

Järgnev peakategooria liigitub kuueks alakategooriaks: kontakti loomine ja suhtlemine, mäng ja mänguasjade jagamine, reeglite järgimine ja tähelepanu, emotsioonidega toimetulek, vastutus ja õpetajate hinnangud enda teadmiste.

Kontakti loomine ja suhtlemine. Kolm intervjuueeritavat tõi välja, et üksiklapsed otsivad teiste lastega kontakti. Ühe intervjuueeritava arvates on kontakti saavutamine raskendatud, sest see võtab rohkem aega.

Reeglina on neil raskem kontakti saavutada. Neil läheb natuke kauem aega, kui nad leiavad teise lapsega kontakti (...)

Kõik õpetajad nimetasid, et üksiklapsed tahavad suhelda ja viibida seltskonnas. Mitmel korral toodi välja ka üksiklaste soov ja vajadus suhelda täiskasvanutega. Üks õpetaja lisas, et karlike üksiklaste suhtlus ei ole väga hea. Leiti, et üksiklapsed tahavad leida sõpru ning loovad sõprussuhteid.

Ja need üksiklapsed tahavad rohkem täiskasvanuga olla. Aga on hulgas ka neid, kes tahavad leida kohe sõpru ja on seltsivamad, kes on niisugused nagu avatumad lapsed (...)

Need, kes nagu tahaks, et kedagi on, need suhtlevad väga hästi aga kes nagu natuke kardavad oma eakaaslast, siis need suhtlevad halvemini. Vajavad täiskasvanuga suhtlemist ja otsivad täiskasvanu lähedust.

Mäng ja mänguasjadega jagamine. Õpetajad tõi välja, et nad ei ole täheldanud üksiklaste mängus soolisi erinevusi. Leiti, et nad mängivad nii koosmängudes kui ka üksinda. Esile aga tõsteti, et üksiklastel võtab kauem aega harjumine mängima koos teiste lastega. Toodi välja ka suur vajadus õppida teiste lastega arvestama mängides ja mänguasjade jagamisel. Mänguasjade jagamist peeti üksiklaste puhul raskendatud tegevuseks. Lisati, et mänguasju ei soovita jagada ning nõudlikult küsitakse neid endale teistelt lastelt. Üks õpetaja nimetas, et üksiklastel on palju

erinevaid mänguasju, mida võetakse lasteaeda kaasa. Üks õpetajatest tõi välja, et vahendite jagamisel ei ole märgatud probleeme, kuna lasteaias on olemas palju vahendeid.

Ta ikka arvab, et mänguasi, millega ta mängib, on tema oma. Ta ei taha jagada (...)

Neil on hästi palju mänguasju ja siis nad toovad neid lasteaeda, et kui on ikkagi peres 3,4,5 last, et siis ei ole võimalik osta selliseid kalleid mänguasju hästi palju, legosid niisama kuhjaga, et siis need mänguasjad, millega lapsed mängivad on erinevad.

Reeglite järgimine ja tähelepanu. Õpetajad tõi välja, et üksiklapsed järgivad nii reegleid kui ka käitumisnorme. Mitmel korral tõsteti esile, et reeglite täitmine osutub raskeks. Kolm intervjuueeritavat tõi välja, et reeglite meeldetuletamine on üksiklaste puhul vajalik. Õpetajad kirjeldasid, et üksiklapsed katsetavad rohkesti reeglite piire. Veel lisati, et pidevalt suunatakse üksiklaste tähelepanu reeglite järgimisele. Kolm intervjuueeritavat nimetasid, et nad on täheldanud üksiklaste endi väga suurt tähelepanuvajadust. Toodi välja, et kogu vanemate tähelepanu saamine mõjutab lapse tähelepanuvajadust.

Nagu kõigile teistele, peab neile ka meelde tuletama aeg-ajal rühmareegleid aga, et meeldetuletusel siiski täidavad.

Ma ütleks seda, et nad järgivad aga õpetaja peab palju tihedamini suunama nende tähelepanu sellele, et palun järgi (...)

Ongi suurem, sest ta on harjunud ema ja isa tähelepanu saama (...)

Emotsioonidega toimetulek. Kõik õpetajad tõi välja, et üksiklastel on tunnetega toimetulek erinev. Selgitati, et osa üksiklastest vajab toetust aga osad tulevad iseseisvalt toime. Õpetajad lisasid, et üksiklaste negatiivsete emotsioonidega toimetulek oleneb sellest, milline on õpetaja reageerimine ja tähelepanu pööramine vastavas olukorras. Üks intervjuueeritav tõi välja, et üksiklastel on raske tulla toime negatiivsete emotsioonidega, kui reeglid lasteaia ja kodu vahel on väga erinevad ning kodus lubatav on lasteaias keelatud.

Nad tulevad toime aga ikkagi on nendel vaja tuge. Vajavad täiskasvanupoolset tuge.

(...) erinevalt, et oleneb ikkagi kuidas sellele, nagu siis teised reageerivad pigem, on mõjutatus sellest, kuidas täiskasvanu reageerib (...)

Vastutus. Õpetajad nimetasid, et üksiklapse vastutustunne on väga erinev ja varieeruv. Selgitati, et üksiklapsed vastutavad oma tegude eest aga leidub ka erandeid. Üks õpetaja tõi välja, et oma tegude eest vastutamine ei toimu koheselt, kuna ei ole harjutud seda tegema. Veel toodi välja, et vastutustunde kujunemist mõjutab isiksusejooned ja vanematepoolne kasvatus. Lisati, et üksiklapsed loodavad täiskasvanu abile vastutuse võtmisel.

Väga erinev, ma pigem ütleks et siin on nagu iseloomujooned mängivad rohkem rolli ja võib olla ka nagu vanemate kasvatus ja siis no see kodune, just see kodune kasvatus, mängib siin pigem rohkem rolli, kui see, kas laps on üksik. (...) Väga erinev vastutustunne, täiesti seinast seinast.

Ikkagi nagu küsib kinnitust täiskasvanu käest väga sageli. Väga sageli küsib, kas nii võin naa. (...) Lapsest erinev.

Õpetajate hinnangud enda teadmistele. Kolm intervjuueeritavat pidas enda teadmisi üksiklaste sotsiaalse käitumise kohta heaks. Üks intervjuueeritav selgitas, et pigem peab teadmisi halvaks. Kõik õpetajad tõid välja, et ei ole olnud otsust vajadust lugeda lisamaterjali aga seda võiks teha. Toodi välja, et õpingute ajal ega koolitustel ei ole käsitletud üksiklaste sotsiaalse käitumise teemat.

Arutelu

Bakalaureusetöö eesmärgiks oli välja selgitada, kuidas õpetajad määratlevad üksiklast ning hindavad üksiklaste sotsiaalset käitumist koolieelses eas. Kõikide õpetajate vastuseid on võetud võrdväärseks ja uuritavad õpetajad arvestasid oma vastustes laste ealisi iseärasusi. Üksiklapse mõiste defineerimine on üksiklapse sotsiaalse käitumise eesmärgi aluseks.

Eesmärgi täitmise eelduseks püstitatud esimene uurimisküsimus „Kuidas õpetajad määratlevad üksiklast?“ sai vastuse. Selgus, et kõik õpetajad on ühisel arvamusel Pitkeathley ja Emersoni (2004) poolt väljatooduga, et üksiklaps on peres ainuke laps. Täpsustavaks teguriks üksiklapse määratlemisel nimetati kümneaastast vanusevahet õdede-vendadega, mida võib pidada sarnaseks Juusola (2011) üksiklapse definitsiooniga, kus peeti üksiklapseks last, kellel on peres kasvavate lastega vanusevahe 6-7 aastat. Erinevus teoorias väljatoodud seisukohaga, ilmnes ühe õpetaja vastusest, mitte pidada üksiklapseks last, kellel on õed-vennad.

Tulemustest selgus, et kõik õpetajad on pööranud tähelepanu üksiklapse määratlemisele ning nad on teadlikud, kes on nende rühmas üksiklaps. Samuti oskasid õpetajad nimetada, mitu

üksiklast on praeguses rühmas. Selgus, et kõikide õpetajate rühmas oli vähemalt üks üksiklaps ning kõige suurem üksiklaste osakaal oli Tartumaal asuvas lasteaias rühmas, kus 18st lapsest viis on üksiklapsed. Üksiklaste olemasolu kõikide õpetajate rühmas ei ole üllatav, kuna 2011. aastal läbiviidud rahvaloenduse tulemusena, on üks kolmandik Eesti lastest üksiklapsed.

Teine uurimisküsimus „Kuidas õpetajad hindavad üksiklapse sotsiaalset käitumist koolieelses eas?“ sai vastuse. Õpetajate vastustest selgus erinevaid aspekte üksiklapse sotsiaalsest käitumisest. Uurija sai teada, et üksiklaste suhtlus on tavapärane. Nad otsivad kontakti ning soovivad suhelda nii täiskasvanutega kui ka rühmakaaslastega. Tulemustest selgus, et üksiklapsed tulevad toime sõprussuhete loomisega. Sama tulemuseni jõudis ka Kitzmann jt (2002) varasem uurimus, kus leiti sarnasus üksiklaste sõprussuhete ja selle kvaliteedi osas lastega, kellel on õed-vennad.

Uurimistulemustest ei ilmnenud, et üksiklapsed oleksid üksildasemad, mida nimetati üksiklapse iseloomulikuks jooneks (Möttus, Indus, & Allik, 2007) uurimuses. Erinevuse põhjuseks võib välja tuua selle, et iseloomulike joonte kujunemine võtab aega ning see protsess on mitmetest erinevatest teguritest. Arvestades lasteaeda, võib välja tuua oluliste teguritena rühmakaaslaste olemasolu ja õpetaja toetav suhtumine, mille käigus üksiklaps ei pruugi tunda ennast üksildasena. Sama seisukoha on välja toonud ka Zimmermann (2006) rõhutades pideva ja hea suhtluse tähtsust sugulastega, mis ei tekita üksinduse tunnet üksiklapsel. Lisaks on üksiklastel väiksem vajadus liituda omavanuste seltskonnaga (Juusola, 2011).

Tulemustest selgus, et õpetajad ei ole täheldanud üksiklaste mängusoolisi erinevusi. Ilmselt põhjusel, et õpetajate arvamuse kohaselt mängivad üksiklapsed üksteisega nii koos kui ka eraldi, kasutades erinevaid vahendeid/mänguasju, mistõttu on väga raske märgata seda aspekti. Üks õpetajatest tõi välja oma tähelepaneku, et pole märganud probleeme vahendite jagamise osas, sest lasteaias on samu vahendeid mitmeid. Küll aga ilmnes, et üksiklastel on raskusi mänguasjade jagamisega ja teiste lastega koosmängimise harjumisega. Õpetajad tõid esile selle põhjuse, et üksiklaps on harjunud kodus olema oma mänguasjade keskel nende omanikuna. Ka Pitkeathley ja Emerson (2004) leidsid, et üksiklapsed teiste laste külla tulekul kontrollivad enda asju, kuna on omal territooriumil. Õdede-vendadega koos kasvavad lapsed õpivad jagamist üheskoos, mis annab sotsiaalsete oskuste harjutamiseks hea aluse ühiste kogemuste kaudu (Keltikangas – Järvinen, 2013). Seega on võimalik üksiklapsel õppida asjade jagamist lasteaias ning õpetaja saab suunata last tegevustesse, kus ta saab mänguasju teistega jagada, näiteks läbi

mängu.

Mitmest alakategooriatest tulenevad tulemused on seotud üksiklapse tähelepanuga. Uuriija sai teada, et enamik õpetajatest on märganud üksiklaste puhul väga suurt tähelepanuvajadust, mida leidsid ka Rivera ja Carrasquillo (1997) uurimuses osalenud õpetajad ja lapsevanemad. Põhjusena tõid käesoleva töö uuritavad välja kogu vanemate tähelepanu saamise. Üksiklaste tähelepanuvajadus toodi välja ka reeglite järgimises. Õpetajate arvates järgivad üksiklapsed reegleid ja käitumisnorme, kuid ilmnes asjaolu, et reeglite täitmine osutub raskeks. Selgus, et üksiklapsed püüavad tähelepanu võita läbi reeglite piiride katsetamisega.

Tulemustest selgus, et üksiklapsed tulevad negatiivsete tunnetega erinevalt toime. On märgatud iseseisvust ja samas ka toetamise vajadust. Veel on märgatud, et üksiklaste negatiivsete emotsioonidega toimetulek oleneb sellest, milline on õpetaja reageerimine ja tähelepanu pööramine vastavas olukorras. Lisaks selgus intervjuudest, et üldjoontes üksiklapsed vastutavad oma tegudest eest. Sama on leidnud ka Pitkeathley ja Emerson (2004) oma uurimuses, lisades, et see on sotsiaalses arengus eeliseks.

Töö autor pidas oluliseks küsida intervjuueeritavatelt, kuidas nad hindavad enda teadmisi üksiklaste sotsiaalse käitumise kohta. Seda põhjusel, et teada saada, kas on olnud vajalik lugeda lisamaterjali, ning kas käesolevat teemat on käsitletud õpingute ajal/koolitustel. Ilmnes asjaolu, et õpetajatel ei ole olnud vajadust lugeda lisamaterjali üksiklaste teemal ning õpingute ajal ega koolitustel ei ole käsitletud üksiklaste sotsiaalselt käitumist.

Käesoleva uurimistöö eesmärk sai täidetud. Tulemustest selgusid õpetajate hinnangud üksiklaste sotsiaalsele käitumisele koolieelses eas. Lisaks saadi infot õpetajate teadlikkusest rühmas olevatest üksiklastest ja sellest, kuidas õpetajad defineerivad üksiklapse mõistet. Leiti sarnasusi ja erinevusi varasemate uurimuste ja käesoleva uurimuse mitmete aspektide vahel. Ilmnes ühisosa käsitledes üksiklapse suhtlust, tähelepanuvajadust, vastutust, üksiklapse mõiste defineerimist ning mänguasjade jagamist. Erinevus selgus üksiklapse iseloomuliku joone „üksildane“ vahel.

Antud uurimuse piiranguks on väike valim. Lisaks on töö autor algaja uurija. Käesolevaid uurimistulemusi ei saa üldistada. Valimit saab suurendada ja veel rohkem mitmekesistada, kui uurimuses oleksid ka lasteaias töötavad muusika- ja liikumisõpetajad, kes tegelevad pidevalt rühmalastega. Valimi tugevuseks on uuritavate väga laiaulatuslik tööstaaž ning kokkupuude erinevas vanuses lastega. Töö autor mõistis uurimuse läbiviimisel intervjuueerimise keerukust

algaja intervjuerijana. Tänu uurimistöö käigus saadud kogemustele, on uurija saanud juurde enesekindlust ja teadmisi, et osata läbi viia tulevikus paremaid intervjuusid. Käesoleva töö teemat saaks edaspidi rakendada, kui uurida suurema valimiga üksiklaste soolisi erinevusi mõnest konkreetsest aspektist (näiteks üksiklapse tähelepanuvajadus) lähtuvalt. Kindlasti vajab edasine uurimine rohkemate allikate hulka.

Töö praktiliseks väärtuseks on mõningase teave andmine üksiklaste sotsiaalsest käitumisest koolieelses eas. Rühmaõpetajate poolt märgatud tähelepanekutest võib kasu olla tulevikus tulevastel õpetajatel üksiklaste määratlemisel.

Tänuõnad

Töö autor tänab kõiki toredaid ja lahkeid lasteaiaõpetajaid, kes osalesid intervjuudes. Suur tänu Johanna Vooglaidile kaaskodeerimise eest.

Autorsuse kinnitus

Kinnitan, et olen koostanud ise käesoleva lõputöö ning toonud korrekselt välja teiste autorite ja toetajate panuse. Töö on koostatud lähtudes Tartu Ülikooli haridusteaduste instituudi lõputöö nõuetest ning on kooskõlas heade akadeemiliste tavadega.

Kasutatud kirjandus

- Anton, M. (2007). Lasteaia sotsiaalne, eetiline, emotsionaalne ja füüsiline keskkond. Harjo, A., & Varava, L. (Koost), *Psühhosotsiaalse keskkonna juhendmaterjal koolieelsetele lasteasutustele* (lk 17-22). Tallinn: OÜ Puffet Invest.
- Chen, Z., & Liu, R. X. (2014). Comparing Adolescent Only Children with Those Who Have Siblings on Academic Related Outcomes and Psychosocial Adjustment. <http://www.hindawi.com/journals/cdr/2014/578289/>
- Eischens, A.D. (2001). The Dillema of the Only Child. Külastatud aadressil <http://www.personalityresearch.org/papers/eischens2.html>.
- Elo, S., & Kyngäs, H. (2008). The qualitative content analysis process. *Journal of Advanced Nursing*, 62(1),107–115.
- Flick, U. (2011). *An introduction to qualitative research* (4th ed.). Germany: SAGE Publication, Ltd.
- Herrera, N. C., Zajonc, R. B., & Wiczorkowska, G., & Cichomski, B. (2003). Beliefs about birth rank and their reflection in reality. *Journal of Personality and Social Psychology*, 85(1), 142-150.
- Hirsjärvi, S., Remes, P., & Sajavaara, P. (2005). *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.
- Juusola, M. (2011). *Tugevaks armastatud lapsed*. Tallinn: Ajakirjade Kirjastus.
- Kelgikangas-Järvinen, L. (2011). *Sotsiaalsus ja sotsiaalsed oskused*. Tallinn: Kirjastus Koolibri.
- Kelgikangas-Järvinen, L. (2013). *Väikelapse sotsiaalsus*. Tallinn: Kirjastus Koolibri.
- Kitzman, K. M., Cohen, R., & Lockwood, R. L. (2002). Are Only Children Missing Out? Comparison of the Peer-Related Social Competence of Only Children and Siblings. *Journal of Social and Personal Relationships*, 19(3), 299-316.
- Koolieelse lasteasutuse riiklik õppekava. (2011). Külastatud aadressil: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12970917?leiaKehtiv>
- Laherand, M-L. (2008). *Kvalitatiivne uurimisviis*. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Möttus, R., Indus, K., & Allik, J. (2008). Accuracy of only children stereotype. *Journal of Research in Personality*, 42(4), 1047-1052.
- Möttus, R. (2009). *Universal and specific features of personality traits in their various representations*. Külastatud aadressil <http://hdl.handle.net/10062/9530>
- Männamaa, M., & Marats, I. (2009). Lapse üldoskuste areng. E. Kulderknap (Toim), *Üldoskuste*

areng koolieelses eas (lk 5–43). Tartu: Studium.

Müürsepp, M. (2013). Lapsepõlv. Mikser, R. (Koost), *Haridusleksikon* (lk 177). Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.

Pitkeathley, J., & Emerson, D. (2004). *Ainuke laps*. Tallinn: Kirjastus Ilo.

Rivera, M., & Carrasquillo, J. (1997). Spoiled or Spectacular? A Look at the Only Child.

Külastatud aadressil: <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED415981.pdf>.

Tropp, K., & Saat, H. (2008). Sotsiaalsete oskuste areng. Kikas, E. (Toim.). *Õppimine ja õpetamine koolieelses eas* (53–78). Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.

Statistikaameti andmebaas. (2013). *Tavaleibkonnad ja nende liikmed leibkonna tüübi, eri*

vanuses liikmete arvu ja maakonna järgi. Külastatud aadressil <http://pub.stat.ee/px-web.2001/Dialog/varval.asp?ma=RL0715&lang=2>

Zimmermann, L. (2006). Only, Not Lonely: Reflections of an Only Child. *Zero to Three*, 26(5), 4-8.

Whitebeard, D. (2003). *Teaching and learning in the early years*. London ja New York: Routledge Falmer.

Õunapuu, L. (2014). *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Külastatud aadressil: http://dspace.ut.ee/bitstream/handle/10062/36419/ounapuu_kvalitatiivne.pdf

Lisa 1. Intervjuukava

Jane Vahtriku bakalaureusetöö

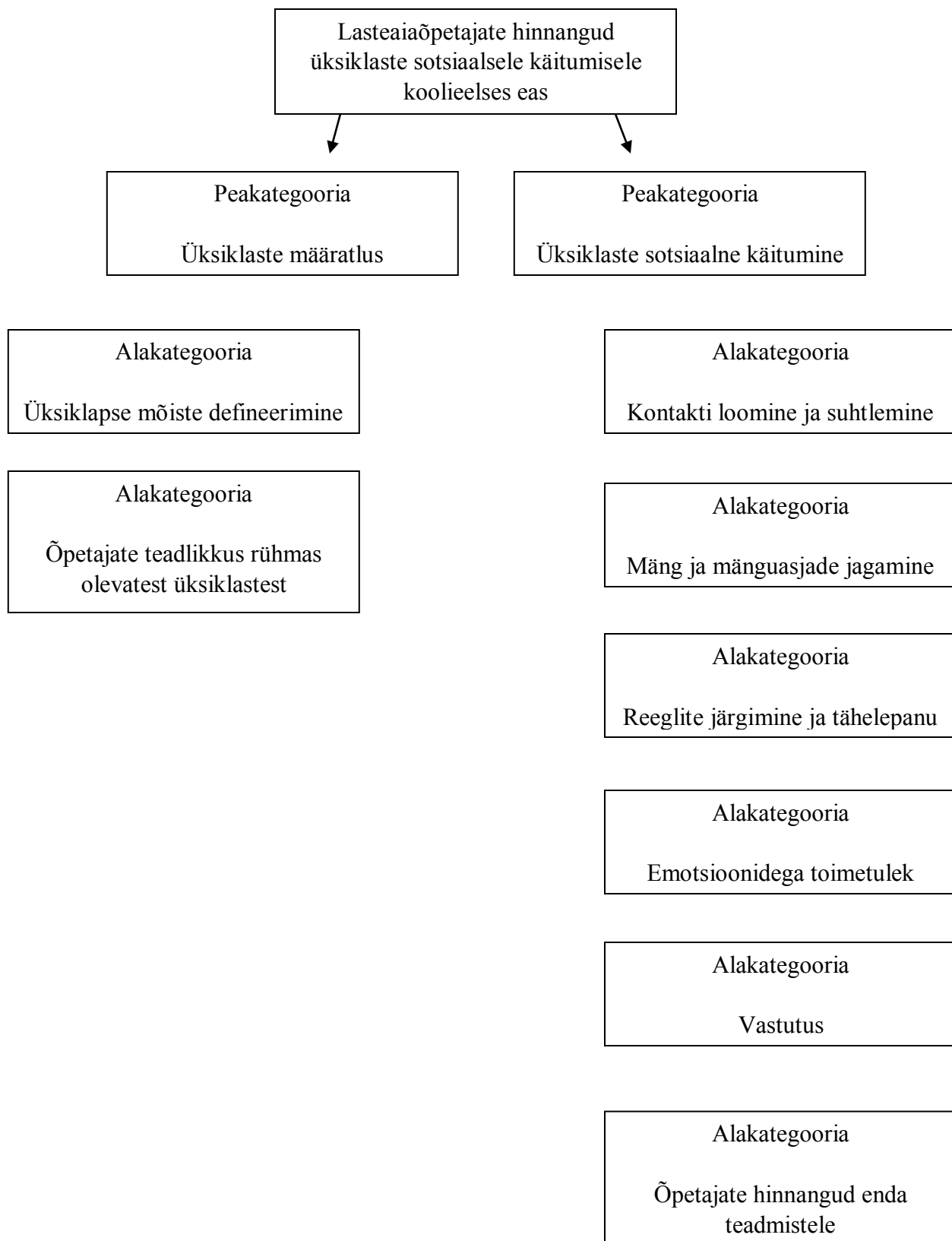
LASTEAIÄÕPETAJATE HINNANGUD ÜKSIKLASTE SOTSIAALSELE KÄITUMISELE KOOLIEELSES EAS

Intervjuukava

1. Kirjeldage, kes on Teie jaoks/arvates üksiklaps.
 - Ei ole õdesid ega vendi.
 - Õdede/vendadega suur vanusevahe.
2. Kas Te teate rühmas olevaid peres kasvavaid üksiklapsi?
3. Milliseid eripärasid olete üksiklaste puhul märganud?
4. Kuidas üksiklapsed suhtlevad teiste lastega lasteaias?
 - Otsivad ise kontakti.
 - Hoiavad omaette.
 - Järgivad reegleid ja käitumisnorme.
5. Milline on üksiklapse tähelepanuvajadus?
6. Kirjeldage üksiklapse vastutust.
 - Oma tegude eest vastutamine.
7. Kuidas üksiklapsed tulevad toime negatiivsete emotsioonidega?
8. Kirjeldage palun lähemalt üksiklapse mängu.
 - Mängib ta üksinda või koos teistega.
 - Vahendite ja mänguasjade jagamine.
 - Arvestab mängides teistega.
 - Soolised erinevused (tüdrukute ja poiste puhul).
9. Mida olete veel täheldanud üksiklaste juures?
10. Kuidas Te hindate enda teadmisi üksiklaste sotsiaalse käitumise kohta?
 - Vajadus lisamaterjalile.
 - Üksiklapse teema käsitlemine õpingute ajal.

Täna vastamast!

Lisa 2. Pea- ja alakategoriate jaotus

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Jane Vahtrik (sünnikuupäev: 22.06.1993)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

“Õpetajate hinnangud üksiklaste sotsiaalsele käitumisele koolieelses eas”, mille juhendajad on Igne Lembinen ja Marvi Remmik,

1.1. reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2. üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'i kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 18.05.2016